

**PARTICULARITĂȚI ALE TRADUCERILOR ROMANULUI
JUSTINE DE DONATIEN ALPHONSE FRANÇOIS DE SADE ÎN
LIMBA ROMÂNĂ /
PARTICULARITÉS DES TRADUCTIONS DU ROMAN *JUSTINE*
DE DONATIEN ALPHONSE FRANÇOIS DE SADE EN ROUMAIN**

Anda RĂDULESCU¹

Rezumat: Operele lui Sade, etichetate drept scandaloase, imorale, pline de perversiuni sexuale, de violență, de crime, de nelegiuiri de tot felul, au fost considerate subversive și nu au fost traduse în română până la căderea comunismului. După anul 1990, odată cu abolirea cenzurii din epoca comunistă, interesul pentru romanele sale este relevat nu numai de curiozitatea stărnită de sadism și de practicile sale, ci și de filozofia de viață a marchizului. Astfel, doar în decurs de 18 ani (1990, 1998, 2005 și 2008) au apărut patru traduceri ale lui *Justine*, o tânără cinstită, care, în ciuda nenorocirilor pe care le înfruntă, rămâne virtuoaasă, refuzând viciul. Analiza celor patru traduceri evidențiază o fidelitate față de „litera” textului original mult mai mare în cazul traducerii din 2005 față de celelalte trei și o adecvare stilistică pregnantă a traducerii din 2008, structurile ușor arhaizante fiind în concordanță cu stilul lui Sade. Deformările originalului apar în special la nivel lexical și semantic, mai puțin la nivel sintactic, fiecare traducător folosind strategii și procedee prin care să satisfacă orizontul de așteptare al cititorului modern.

Cuvinte-cheie: strategii de traducere, procedee de traducere, adaptare, echivalență, omisiune, neutralizare.

Résumé : Les œuvres de Sade, étiquetées comme scandaleuses, immorales, truffées de perversions sexuelles, de violence, de crimes et d’infamies de toutes sortes, ont été taxées de subversives et n’ont pas été traduites en roumain jusqu’à la chute du communisme. Après 1990, une fois la censure abolie, l’intérêt pour Sade et pour ses romans est marqué non seulement par la curiosité éveillée par le sadisme et par ses pratiques, mais aussi par la philosophie même du marquis. Ainsi, en seulement 18 ans quatre traductions de *Justine* ont paru (1990, 1998, 2005, 2008), racontant les mésaventures d’une jeune fille honnête qui, en dépit de tous les malheurs qu’elle affronte, reste vertueuse et refuse le vice. Notre analyse des quatre traductions met en évidence la fidélité envers la „lettre” du texte original, beaucoup plus grande dans le cas de la traduction de 2005 et une adéquation stylistique évidente dans le cas de la traduction de 2008, les structures légèrement archaisantes étant en concordance avec le style de Sade. Les déformations de l’original sont enregistrées notamment au niveau lexical et sémantique et moins au niveau syntaxique, chaque traducteur s’efforçant d’utiliser des stratégies et des procédés adéquats pour satisfaire l’horizon d’attente du lecteur moderne.

¹ Universitatea din Craiova, România; andaradul@gmail.com

Mots-clés : stratégies de traduction, procédés de traduction, adaptation, équivalence, omission, neutralisation.

1. Introducere

Autor a „numeroase opere de o monstruoasă obscenitate și de o morală diabolică” (apud. M.A. Baudit, citat de Suceveanu, 1993: 10), Sade a reușit să facă din *sadism*² o filozofie de viață. Aflat în centrul mai multor scandaluri, considerat a fi psihopat, maniac și pornograf, învinuit de o mulțime de nelegiuiri, mergând de la adulterul cu cumnata sa, perversiuni sexuale, până la tentativă de crimă³, închis perioade îndelungate la Bastilia și în ospiciul de la Charenton, Donatien Alphonse François, marchiz de Sade, a scris în timpul detenției peste 60 de nuvele, piese de teatru, discursuri și romane, cele mai cunoscute fiind *Juliette*, *Justine*, *Crimele dragostei*, *Filozofia în budoar* și *Cele 120 de zile ale Sodomei*.

Ne oprim asupra romanului *Justine*, apărut în 1791, pentru că este unanim considerat a fi opera reprezentativă pentru întreaga creație a autorului. Deși s-a ferit să îl semneze și a negat vehement că el era autorul, fapt care a făcut ca mulți dintre contemporanii lui să îl atribuie lui Laclos, *Justine* s-a bucurat încă de la apariție de un imens succes, cartea fiind reeditată de șase ori în zece ani, lucru extrem de rar pentru sfârșitul secolului al XVIII-lea. Mai mult, există trei variante⁴ ale romanului, care diferă atât prin numărul de experiențe nefericite prin care trece eroina⁵ (procedeul folosit fiind *acumularea* și *amplificarea*), cât și

² Cuvântul apare pentru prima oară înregistrat în *Dicționarul universal* al lui Boiste (1828, Ediția a 7-a), fiind definit ca o « *aberration épouvantable de la débauche; système monstrueux et antisocial qui révolte la nature* » („absurditate înfricoșătoare a dezmățului; sistem oribil și antisocial care scandalizează natura”).

³ Ar fi încercat să omoare cu bomboane otrăvite pe una din fostele amante.

⁴ *Les Infortunes de la Vertu* (1787) ; *Justine ou les Malheurs de la Vertu* (1791) ; *La Nouvelle Justine ou les Malheurs de la Vertu* (1799).

⁵ Rămasă fără sprijinul material al tatălui, ruinat și nevoit să fugă în Anglia, Justine e nevoită să părăsească mănăstirea, la vârsta de doisprezece ani, împreună cu sora ei mai mare, Juliette. Fire extrem de virtuoasă și de credincioasă, ea refuză să ducă o viață de moravuri ușoare și încearcă să găsească adăpost și protecție mai întâi la croitoreasa din copilărie, care, văzând-o săracă, o alungă; caută ajutor la un popă, care vrea să o seducă, la domnul du Harpin, un cămătar hrăpăreț care o îndeamnă la furt. Refuzând să comită furtul, Justine se vede învinuită de furtul comis chiar de du Harpin, fuge și este prinsă și violată de hoții din pădurea Bondy și de un nobil pe care îl scapă din mâinile hoților ; refuză să o otrăvească pe mătușa contelui de Brissac care se răzbună, și reușește cu greu să se salveze din colții câinilor acestuia ; poposește la chirurgul libertin Rodin, care o înfierează cu fierul roșu pentru că îl împiedică să își disece pe viu propria fiică ; ajunge prizoniera călugărilor lubrici de la mănăstirea Sainte-Marie-des-Bois ; contele de Guerande o face prizonieră și o supune luării periodice de sânge ; în

prin vocabular (mai reținut, eufemistic în primele două și mult mai libertin și mai explicit în ultimul) și prin perspectiva narativă⁶ (focalizare internă fixă⁷ în primele două, unde Justine este cea care povestește ; focalizare zero în cel de-al treilea, în care Justine este doar personaj într-o povestire a unui narator omniscient).

Catalogat de presa vremii ca fiind un roman „infam”, iar autorul său învinuit de violență erotică, de pornografie și de delir al viciului, criticii vremii au reținut numai aspectul lui obscen și morbid. La o interpretare simplistă, *Justine* pare a fi un roman pus în slujba desfrâului și necredinței, în ciuda faptului că Sade lasă impresia că o compătimește pe eroină pentru toate suferințele ei, „situându-se pe poziția de apărător al virtuții și condamnând fără echivoc viciul” (Suceveanu, 1993: 9) și dând impresia că aprobă, ba chiar încurajează ideile puritanilor din epoca sa. Spirit liber, acest ateu sceptic, care „a cutezat să cerceteze și cealaltă față, ascunsă, a lucrurilor și existențelor” (*Ibidem*, p.9) oferă cititorului o imagine a unei societăți în care orice urmă de morală și de moralitate a dispărut, unde doar cei vicioși și îndrăzneți acced la demnități și la o situație materială deosebită, pe când răsplata celor virtuoși și religioși este doar umilința și sărăcia. Aversiunea pe care o resimte față de biserică și de reprezentanții ei, refuzul față de falsa pudoare și față de prejudecățile epocii sale, cunoașterea psihologiei și a resorturilor intime care îi mână pe indivizi să înfăptuiască fărădelegi în numele dorinței de parvenire, a setei de putere sau a libertinajului, reprezintă fermentul dorinței sale de a zugrăvi o societate opusă imaginii „normale”, unanim acceptate. Filozofia sa de viață pornește de la o întrebare simplă, care nici până azi nu și-a găsit răspuns: Sunt constrângerile morale și sociale la care este supus individul cu adevărat de neevitat? Inconfortabilă și tulburătoare, povestea de viață a Justinei dezvăluie un univers coșmarec al perversiunilor, în care „dragostea este eliberată de fard și conveniențe, viciul în sine este pus la îndoială” (*Ibidem*, p.9), iar cele zece porunci biblice sunt răstălmăcite, din moment ce crima, dezmațul, furtul, minciuna, dorința de a-și însuși bunul aproapelui par a fi un mod de existență extem de profitabil pentru cei puternici.

Alpi devine sclava unor falsificatori de bani care o schingiuiesc și o supun unor chinuri cumplite ; la Grenoble este cât pe ce să cadă victimă unui episcop tăietor de capete ; este condamnată pentru incendiere, furt și crimă și scapă de ghilotină doar cedând avansurilor unui judecător destrăbălat. Este salvată în extremis de sora ei, Juliette, care o adăpostește în casa ei, dar moare la douăzeci și șapte de ani, trăznită în timpul unei furtuni năpraznice.

⁶ Genette 1972, Simon 1983.

⁷ Punctul de vedere este invariabil cel al lui Justine.

2. Traducerea lui *Justine* în română

Puțin cunoscut în Franța, unde lucrările sale au circulat timp de decenii în mod clandestin, Sade a trebuit să aștepte aproape două secole pentru a fi reabilitat⁸ și pentru a-și recăpăta locul printre marii scriitori ai patriei sale, influența sa asupra literaturii moderne, postmoderne, precum și a psihopatologiei, fiind de necontestat.

În română, romanele sale s-au tradus târziu, de abia în 1990 și aceasta datorită faptului că operele lui, etichetate în propria-i țară drept scandaloase, imorale, infame au fost considerate subversive și nu ar fi fost posibil să scape ochiului vigilent al cenzurii comuniste. După 1990, odată cu deschiderea către tot ceea ce fusese interzis și ascuns cititorului în epoca comunistă, interesul pentru Sade și pentru creația sa este relevat nu numai de curiozitatea stârnită de sadism și de practicile sale, ci și de filozofia de viață a marchizului, un liber cugetător puternic influențat de Iluminism.

Astfel, în decurs de 18 ani (1990, 1998, 2005 și 2008) au apărut patru traduceri ale lui *Justine*, diferite atât ca dimensiune (primele două sunt mai scurte⁹, de doar 128, respectiv 132 de pagini, având la bază primul roman al lui Sade, *Les Infortunes de la Vertu*, 1787 ; celelalte două¹⁰ au un număr dublu și triplu de pagini, originalul fiind *Justine ou les Malheurs de la Vertu*, 1791, așa cum apare el în ediția din 1989 la editura *Classiques Marais* din Paris), cât și din punctul de vedere al metodelor de traducere folosite.

Scopul lucrării noastre este triplu:

- să evidențiem diferențele dintre strategiile utilizate de cei patru traducători, care, conștient sau nu, sunt mai mult sau mai puțin orientate către textul original ;
- să demonstrăm că orice traducere implică o transformare / deformare a originalului, care ține nu numai de sistemul lingvistic diferit al limbilor bază și țintă, dar și de mentalitățile specifice unui public receptor aparținând unor epoci diferite ;

⁸ Jean-Jacques Pauvert este primul care are curajul să publice opera integrală a lui Sade sub numele său de editor. Deși asta se întâmplă prin 1950, a fost dat în judecată cu acuzația că ar perverti și ar demoraliza tineretul.

⁹ Traducerea din 1990 cu titlul *Justine* este făcută de Oana Popârda și apărută la editura Doris. Este singura împărțită în subcapitole, de la prima până la a zecea virtute pedepsită. O notăm cu T1, fiind prima din serie. A doua (T2), apărută în 1998, la editura ALLFA, este datorată lui Toma Stan, titlul său fiind *Necazurile virtuții*, corespunzând romanului *Les Infortunes de la Vertu* (1787).

¹⁰ În 2005 apare traducerea Dianei Domnica Dănișor, la editura D.D.D.Print, pe care o notăm cu T3, iar în 2008, cea a Tristanei Ir, la editura Trei, notată cu T4.

- să arătăm că traducerea lui *Justine* constituie procese de creație asemănătoare celui practicat de scriitor, dar că libertățile pe care și le îngăduie cei patru traducători față de original sunt limitate.

3.1. Traducere etică /vs./ traducere etnocentrică¹¹

În demersul său, traducătorul este ghidat de o anumită strategie de traducere, care îi determină alegerile (Lungu-Badea, 2004:111). Pentru a restitui sensul în limba țintă, el încearcă să adopte procedeele și mijloacele cele mai potrivite pentru a reda specificitatea culturală a textului sursă în limba țintă și a obține asupra cititorului străin efecte de sens similare cu ale originalului. Dilema de secole în fața căreia orice traducător se află invariabil se referă la ce anume să privilegieze: semnificantul sau semnificatul, litera sau spiritul textului (Berman, 1999: 9¹²)? Altfel spus, traducătorul trebuie să rămână fidel textului sursă sau să asigure coerența, fluiditatea exprimării în limba țintă, uneori cu riscul de a sacrifica semnificația profundă a originalului?

Pentru a răspunde la această întrebare, vom compara traducerea unor fragmente din roman, evidențiind alegerile lexicale, semantice, construcția frazei, elementele adăugate de traducători pentru a facilita înțelegerea textului, sau, dimpotrivă, omise, structurile traduse *mot-à mot* etc. Astfel, din analiza dedicației făcută de Sade prietenei sale Constance, în preambulul romanului, fragment care nu apare sub această formă nici la T1, nici la T2, al căror text sursă este diferit¹³, observăm poziția diferită pe care o adoptă traducătoarele T3 și T4 – apropiată de litera lui în cazul lui T3 și de spiritul lui în cazul lui T4.

Sade : Oui, Constance, c'est à toi que j'adresse cet ouvrage ; à la fois exemple et honneur de ton sexe, réunissant à l'âme la plus sensible l'esprit le plus juste et le plus éclairé, ce n'est qu'à toi qu'il appartient de connaître la douceur des larmes qu'arrache la vertu malheureuse. Détestant les sophismes du libertinage et de l'irréligion, les combattant sans cesse par tes actions et par tes discours ... (p.5)

T3: Da, Constance, ție îți adresez această operă ; în același timp *exemplul și onoarea sexului tău, reunind* inima cea mai sensibilă cu mintea cea mai

¹¹ În termeni bermanieni, cele două tipuri de traducere sunt opuse, una favorizând traducerea „literii”, cealaltă a „spiritului” textului original, altfel spus fiecare favorizează fie semnificantul, fie semnificatul originalului. «Ethnocentrique signifera ici: qui ramène tout à sa propre culture, à ses normes et valeurs, et considère ce qui est situé en dehors de celle-ci – l'Étranger– comme négatif ou tout juste bon à être annexé, adapté, pour accroître la richesse de cette culture» (Berman, 1999: 29).

¹² « La lettre insiste, inspire le traducteur. Elle n'est pas le mot, mais le lieu habité où le mot perd sa définition et où résonne "l'être en langues" ».

¹³ Traducerile lor se bazează, așa cum am mai arătat, pe primul roman al lui Sade, care nu relatează toate aventurile lui Justine.

dreaptă și mai luminată, numai tu cunoști dulceața lacrimilor pe care le smulge *virtutea nefericită*. *Detestând* sofismele libertinajului și necredinței, *combătându-le* fără încetare prin acțiunile și cuvintele tale... (p.16)

T4: Da, Constance¹⁴, ție îți *dedic* această operă căci numai tu, *pildă și, totodată, slava spiței tale, contopind* sufletul cel mai sensibil cu cea mai dreaptă și mai luminată minte, numai tu ai cum să cunoști dulceața lacrimilor pe care le smulge *virtutea aflată-n suferință*. Cum *ură porți* sofismelor libertinajului și necredinței, cum *lupți* fără-ncetare *împotriva-le* prin faptele și vorbele tale... (p.7)

În română, verbul consacrat pentru a închina cuiva o operă, în semn de prietenie și de prețuire, este *a dedica* (ca la T4), și nu *a adresa* (ca la T3), verb polisemic, care se referă fie la trimiterea la o adresă (pachet, scrisoare), fie la formularea unei rugăminți, cereri etc. către o persoană sau instituție. De asemenea, procedând la o traducere cuvânt cu cuvânt a sintagmei *exemple et bonneur de ton sexe*, T3 se orientează către cuvinte de origine latină (*exemplu și onoarea sexului tău*), pe când T4, preferă cuvinte de origine maghiară (*pildă*) sau slavă (*slavă, spiță*), mai des folosite în secolele trecute decât în zilele noastre și mai potrivite spiritul romanului lui Sade, care pare să dorească a oferi cititorului o producție literară cu caracter moralizator. Aceste cuvinte apar frecvent în Biblie – or, să nu uităm, Justine își sacrifică viața în numele virtuții și al credinței ! Cât privește semantismul verbelor *a reuni* (T3) și *a contopi* (T4), deși la o primă vedere ele sunt sinonime parțiale, *a contopi* este mai încărcat semantic, pentru că implică ideea de amestec, de împreunare, față de *a reuni* care presupune doar punerea/strângerea împreună sau alăturarea. Aceași încărcătură semantică suplimentară o regăsim și în metafora folosită de T4 *virtutea aflată-n suferință* față de *virtutea nefericită* (T3), ideea de prejudiciu, de lipsă, de durere fizică sau morală fiind mai pregnantă la T4. Folosirea de către T3 a unor verbe ca *detestând* și *combătând*, heteronime ale verbelor din original, ni se pare mai puțin adecvată atât intenției autorului, cât și timpului în care a fost scris (secolul al XVIII-lea). De aceea forma emfatică din T4 (*ură porți*), obținută prin deplasarea obiectului direct și antepunerea față de verb, dublată de efectele stilistice ale repetiției (*cum ură porți... cum lupți fără-ncetare*) și de inversiunea practică după prepoziție (*împotriva-le*) conferă traducerii tocmai caracterul ușor arhaizant pe care l-am menționat.

Opțiunea pentru traducerea fidelă, cât mai apropiată de textul sursă, poate crea ambiguități sau chiar contrasens, ca în exemplul următor:

¹⁴ Ir introduce o notă a traducătorului (p.7) în care explică cine a fost această Constance - o actriță pe care Sade a cunoscut-o după divorțul de soția sa și careia i-a rămas credincios până la sfârșitul vieții lui.

Sade : [...] c'est le vice qui, *gémissant d'être dévoilé, crie au scandale* aussitôt qu'on l'attaque.

T3. [...] viciul este acela care, *gemând să fie dezvăluit, denunță scandalul* imediat ce este atacat. (p.16)

T4. [...] viciul este acela care, *gemând că a fost dat în vileag, țipă ca din gură de șarpe* de-ndată ce-l atacă cineva. (p.7)

T3 lasă cititorului impresia că viciul dorește să fie dezvăluit și nu că geamătul său este rezultatul faptului că a fost dat în vileag, așa cum apare la T4. De asemenea, grupul verbal *denunță scandalul* este pus în legătură cu subiectul *viciul*, sensul frazei devenind total opac pentru lectorul român, traducătoarea părând să ignore sensul colocației, acela de a „semnala ceva, a atrage atenția asupra unui lucru”. Remarcăm la T4 aceeași tendință de a utiliza expresii populare (*dat în vileag*), din ce în ce mai puțin uzitate de locutorii moderni, dar foarte expresive (*țipă ca din gură de șarpe*).

Traducătorii se diferențiază și prin strategiile folosite pentru a reda momentul separării celor două surori, orientându-se spre tehnici care favorizează fie oralitatea și limbajul ușor arhaic, fie neologismele. Astfel, remarcăm în primul rând un echivalent diferit folosit pentru cuvântului *couvent*. Dacă Oana Popîrda (T1) reține sensul extins a termenului franțuzesc, acela de *pension*, instituție școlară particulară, condusă de obicei de maici, la care erau educate pentru viața laică fiicele celor bogați, ceilalți folosesc heteronimul *mânăstire*, care, după părerea noastră, corespunde mai exact realității culturale din vremea lui Sade.

Sade : Les deux jeunes filles se séparèrent donc, sans aucune *promesse* de se revoir, *dès que leurs intentions* se trouvaient si différentes. Juliette, qui allait, prétendait-elle, devenir une grande dame, *consentirait-elle* à recevoir une petite fille dont les *inclinations vertueuses mais basses*, seraient capables de la déshonorer ? Et de son côté, Justine voudrait-elle *risquer ses mœurs* dans la société d'une *créature perverse* qui allait devenir *victime de la crapule et de la débauche publique* ? Toutes deux se firent donc un *éternel adieu*, et toutes deux quittèrent *le couvent* dès le lendemain. (p. 10-11)

T1. Cele două surori s-au despărțit așadar, fără a-și *făgădui* să se revadă, *de bine ce* aveau planuri atât de diferite. Cum *să-și fi îngăduit* Juliette, care, după spusele ei, avea să ajungă o doamnă de vază, să se întâlnească cu o fetișoară ale cărei *porniri virtuose și de neam prost* ar fi ofensat-o? Și, la rândul ei, Justine ar fi vrut oare *să-și primejduiască felul de a fi* în preajma unei *creaturi perverse* ce avea *să cadă pradă destrăbălării și decăderii publice*? Fiecare din ele își strânse așadar bruma de avuție și părăsiră *pensionul* chiar a doua zi, cum li se hotărâse. (p. 14)

T2. Cele două surori s-au despărțit așadar *fără nicio promisiune* de a se revedea, *de vreme ce intențiile* lor erau atât de diferite. *Ar mai fi putut consimți* Juliette care, potrivit afirmațiilor ei, urma să devină o mare doamnă, să vrea să revadă o fetișcană ale cărei *înclinații virtuose și umilitoare* ar fi dezonorat-o? Iar Justine, la rândul ei, ar fi dorit oare *să-și piardă bunele purtări* în societatea unei *fînțe perverse* care urma să ajungă *victimă desfrânaților și destrăbălării publice*? Or, cum fiecare avea dreptate din punctul ei de vedere, fiecare și-a luat banii și a părăsit *mânăstirea* a doua zi, așa cum fusese stabilit. (p. 4)

T3. Cele două tinere se separară deci, *fără nicio promisiune* de revedere, *din moment ce intențiile* lor erau atât de diferite. Juliette care, pretindea ea, avea să devină o mare doamnă, *ar fi consimțit* oare să primească în casă o fetiță ale cărei *înclinații virtuose, dar inferioare*, erau capabile s-o dezonoareze? Și, la rândul său, Justine ar fi vrut oare *să-și riște moravurile* în compania unei *creaturi perverse* care avea să devină *victimă destrăbălării și dezământului public*? Ambele își spuseră deci *un etern adio* și părăsiră a doua zi *mânăstirea*. (p. 20)

T4. Așadar cele două fete se despărțiră, *fără nicio făgăduință* de a se mai întâlni vreodată, *din moment ce vederile* lor erau atât de deosebite. Cum *să se învoiască* Juliette, care avea, așa cum pretindea, să devină o mare doamnă, să primească o fetișcană ale cărei *porniri virtuose, dar de rând*, erau în stare s-o dezonoareze? Iar Justine, la rândul ei, voia ea oare să-și *primejduiască neprihănirea* în preajma unei *făpturi perverse* care avea să devină *victimă tagmei desfrânaților și a dezământului public*? Ambele își spuseră, așadar, *adio pe vecie* și ambele părăsiră *mânăstirea* încă de a doua zi. (p. 14)

Tendința spre exprimarea colocvială, spre oralitate și spre forme lexicale mai vechi este mai vizibilă în T1 (*de bine ce, făgădui, porniri, îngădui, a cădea pradă*) și în T4 (*făgăduință, vederi, să se învoiască*), spre deosebire de T3 care vedește predilecție pentru forme lexicale transferate direct din franceză (*promisiune, intenții, înclinații, consimți*). Uneori ele îngreunează, ajungând chiar să deranjeze lectura, deoarece se îndepărtează mult de spiritul limbii țintă. Astfel, heteronimul sintagmei franțuzești *inclinaisons basses, înclinații inferioare* folosit de T3, după cum și *etern adio*, corespondent direct al lui *éternel adieu*, nu sunt adecvate exprimării în limba română. Mult mai potrivite din punct de vedere stilistic și cultural sunt echivalentele *porniri de neam prost* (T1), *înclinații umilitoare* (T2) sau *porniri de rând* (T4). Sintagma *adio pe vecie* (T3) nu apare la T1 și T2, pentru că primul roman al lui Sade care a stat la baza acestor traduceri evidențiază doar faptul că surorile și-au luat fiecare partea lor infimă din moștenire la plecarea din mânăstire (T1. *bruma de avuție* ; T2. *banii*). La fel de bizare îi apar cititorului expresii precum *să-și riște moravurile* (*risque ses mœurs*) din T3, pe care T1 o redă prin *a-și primejdui felul de a fi*, T2 prin *a-și pierde bunele*

purtări, iar T4 prin *a-și primejdui neprihănirea*, sensul cel mai apropiat de spiritul originalului, castitatea fiind de fapt comoara cea mai de preț pe care și-o apără Justine. Cât despre sintagma *créature perverse*, tradusă prin *creatură perversă* atât de T1 cât și de T3, remarcăm păstrarea conotației negative din textul sursă ; T2 o redă prin *ființă perversă*, iar T4 prin *făptură*, al cărui semantism este mai larg, acoperind nu numai pe cel de ființă, vietate, dar și pe cel de natură, structură, soi (vezi *Dex*). De remarcat faptul că T4 recuperează valoarea peiorativă prin introducerea substantivului *tagmă*, cu sensul de *clică, gașcă*.

Traducerile fragmentelor analizate, deși foarte apropiate de original, se disting prin gradul diferit de fidelitate față de „literă”, scopul fiind de a răspunde orizontului de așteptare al cititorului contemporan. Astfel, T3 (Domnica Diana Dănișor) adoptă o strategie de traducere foarte apropiată de textul sursă, care de multe ori se confundă cu traducerea literală, din dorința de a transfera cât mai exact în limba română anumite trăsături lexicale și/sau sintactice specifice limbii franceze, ceea ce, din punctul nostru de vedere se dovedește a fi o nereușită. Această traducere păcătuiește tocmai prin folosirea prea frecventă a heteronimelor cuvintelor franțuzești, prin neadecvarea la particularitățile lexico-sintactice ale limbii române, are ca rezultat un efect contrar celui scontat de traducătoare: un text greoi, cu termeni prea tehnici și neologici, discordant față de stilul lui Sade. Nu același lucru se poate spune despre T4 (Tristana Ir), care se servește de o strategie ce reflectă o fidelitate dinamică, neaservită textului original. Pentru Ir intența autorului este cea care primează, de aceea ea utilizează o serie de cuvinte și de structuri ușor arhaizante, fără teama că ele nu vor fi înțelese de cititorul contemporan, lector avizat al secolului al XXI-lea. T1 (Oana Popârda) și T2 (Toma Stan) se află pe o poziție de mijloc, traducerea lor oscilând între litera și spiritul textului, fidelitatea fiind relativă și uneori mai greu de observat, pentru că se bazează pe un text original mai scurt, care nu prezintă toate structurile luate în considerație atunci când am făcut comparația între traduceri.

3.2. Deformări și trădări ale originalului

„Niciun progres în cercetare nu e posibil dacă rămânem fixați în clișeele „infidelității” și irevocabilei dicotomii spirit-literă. De aceea traducerile sunt „perfectibile””, afirma Ionescu (1981:28). Și cum orice traducere implică o trădare, o deformare a originalului, necesară atât din prisma neconcordanței existente între sistemele lingvistice ale celor două limbi aflate în contact, cât și motivată de mentalitățile diferite ale celor două limbi-culturi, fiecare traducător își rezervă dreptul de a opta pentru o transformare/amenajare a textului tradus mai mult sau mai puțin apropiată de original. Iar când distanța temporală care separă textul sursă de traducerile sale este mare (în cazul nostru două sute de ani și mai bine), traducătorul se vede nevoit să „adapteze” anumite realități la cele ușor de înțeles de către cititorul contemporan. Deși scopul său e laudabil –

dorința de a nu-și scoate lectorul din zona de confort – alegerile traducătorului se dovedesc uneori surprinzătoare și nu întotdeauna inspirate. Ne limităm doar la câteva exemple.

Astfel, domnul Dubourg, la care este trimisă Justine pentru a se angaja ca servitoare, este descris de Sade ca fiind „un des plus riches traitants¹⁵ de la capitale” (p.18). La T1 găsim sintagma *unul din cei mai bogați oameni de finanțe din capitală* (p.20-21), la T2 *Unul din cei mai bogați bancheri din capitală* (p.12), la T3 forma neologică, care, din punctul nostru de vedere, este o neadecvare diacronică, *unul dintre cei mai bogați finanțiști¹⁶ din capitală* (p.26), iar la T4 *unul din cei mai avuți vameși¹⁷ din capitală* (p.26). Ir reține ideea de bază a termenului francezesc, aceea de persoană care trebuia să strângă impozite, dări etc., dar echivalentul pe care îl propune evocă cititorului român o cu totul altă realitate.

Cuvântul *crime*, des folosit de autor, este tradus invariabil prin eteronimul său, *crimă*, de către T2 și T3. T1 și T4 îl nuanțează însă, echivalentele propuse fiind *fărădelege*, *neleguire*, *infamie*. De asemenea, pentru sintagma *bévues ordinaires aux tribunaux subalternes* (Sade, p.17), găsim următoarele variante:

T1. [...] *greșelile obișnuite ale tribunalelor de provincie* (p.19)

T2. [...] *vreuna din acele greșeli grosolane pe care le fac tribunalele inferioare* (p.11)

T3. [...] *erori obișnuite ale tribunalelor inferioare* (p.25)

T4. [...] *neghiobii obișnuite tribunalelor mărunte* (p.24)

Pentru cititorul obișnuit noțiunea de *tribunal de provincie* (T1) este ușor de înțeles, pentru că realizează că este vorba de un tribunal regional ; echivalentul *tribunal inferior* din T2 și din T3, mult mai tehnic și mai modern, se opune unui tribunal superior sau de apel. Cât despre *tribunalele mărunte* din T4, conotația adjectivului trimite atât la dimensiunea redusă, cât și la lipsa de importanță, la faptul că judecă fapte minore. Cât privește opțiunea traducătorilor pentru un anumit echivalent al sintagmei *bévue ordinaire*, remarcăm o poziție diferită: T1, T3 și T4 scot în evidență modul curent/frecvența cu care astfel de tribunale comit erori/greșeli/neghiobii judiciare, în timp ce T2 reliefează caracterul lor flagrant, evident.

Pentru aluziile culturale, echivalentele pot fi mai mult sau mai puțin adecvate, dar ele nu trebuie în niciun caz traduse *ad literam*, pentru că riscă să dea naștere la contrasensuri (T3), ca în exemplul de mai jos:

¹⁵ Financier chargé de lever un impôt, un droit, une créance moyennant un traité avec le roi, contre le versement d'une certaine somme (TLFI).

¹⁶ Specialist din domeniul finanțelor (Dex online).

¹⁷ Funcționar însărcinat cu controlul și taxarea mărfurilor care trec prin vamă ; Persoană care lua în arendă dările pe care le plăteau cetățenii Romei și ai Imperiului roman (Dex online).

Sade: [...] elle paraît enfin aux spectacles, aux promenades, à côté des *cordons bleus de l'ordre de Cythère* (p.14)

T1. Își făcu în fine apariția la spectacole și plimbări alături de *celebritățile ordinului Cyterei* (p.17)

T2. [...] și-a făcut apariția la spectacole, plimbări, alături de alte *mari maestre din Ordinul Cytherei* (p.7)

T3. [...] apăru, în fine, la spectacole, la plimbări, alături de *cordoanele bleu*¹⁸ *ale ordinului din Cythere* (p.22)

T4. [...] apare, în fine, la spectacole, la promenade, alături de *cavalerii ordinului Cytherei* (p.19)

Echivalentul propus de T4 este nimerit în contextul dat, T1 apelează la incrementare, prin adăugare de seme noi – e drept că nobilii erau cei care formau ordinul Citeiei, dar cât de celebri sau nu erau, este discutabil ! T4 pierde sensul sintagmei, prin folosirea unui calc de structură, total opac pentru cititor. Surprinzătoare este și opțiunea din T2 pentru sintagma *mari maestre ale Ordinului*, în primul rând pentru că această titulatură evocă pentru lectorul român comandorul unei loji masonice, iar în al doilea rând pentru că este singurul care lasă impresia că este vorba de un ordin specific feminin, dar ale cărui vestale nu sunt deloc virtuozose, Citera fiind vestită pentru perversiuni și depravare.

Cuvântul *écu* (Sade, p.13), moneda în care fiecare dintre cele două surori își încasează moștenirea, este diferit redat de traducători. Când se duce la cumătra Du Buisson, pentru a deprinde arta seducției, Juliette avea la ea *o sută de scuzji* (T1, p.16 ; T4, p.18), *o sută de ecu* (T2, p.6), *o sută de coroane* (T3, p.22). T2 se servește de un împrumut, sau mai degrabă de un report¹⁹, soluție facilă și neconcludentă pentru cititorul român, dar care îl pune la adăpost pe traducător, pentru că această monedă, bătută fie în aur, fie în argint, a avut valori diferite. Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, era de argint și valoarea trei livre (cf. *TLFI*). T1 și T4 se servesc de adaptare, scuzii fiind monede de aur și de argint care au circulat prin sec. al XVIII-lea în Europa Occidentală, valoarea lor variind de la

¹⁸ În vechime, insula grecească Citera (Kythira), cunoscută și sub numele de insula Afroditei, era unul din locurile renumite pentru plăcerile carnale ; adepții cultului Citeiei purtau ca semn distinctiv o panglică albastră (Comentariul din notă ne aparține).

¹⁹ Ballard (2006: 171) consideră reportul ca fiind « un acte individuel du traducteur ponctuel, qui peut recouper ou utiliser l'emprunt, mais à sa différence, le report ne consacre pas l'intégration d'un terme dans la langue... ».

o țară la alta și de la epocă la epocă (*Dex* online). T3 folosește tot o adaptare, numai că moneda la care recurge, coroana, a circulat în Imperiul austro-ungar între 1893-1918 – deci nici ca spațiu geografic și nici ca timp ea nu corespunde literei și spiritului originalului.

În folosirea apelativelor adresate fețelor bisericești (Sade, p. 11: *monsieur*) precum și în denumirea lor (Sade, p.11-12 : *saint ecclésiastique, Ministre de la Religion, prêtre, interprète des Dieux, Pasteur*) constatăm diferențe între traduceri. Astfel, la T1 găsim *domnule, preot, cucernica față bisericească, cuviosul* (pag. 14) ; la T2 *domnule, preotul, milosul prelat, slujitorul bisericii* (p.5) ; la T4 *părinte, sfinția sa, păstorul credinței, milostivul popă* (p.15). T3 se distinge, ca și în cazurile precedente, prin neadeccvare. Termenului de *monsieur*, pe care îl ortografiază ca în spaniolă/italiană, nici măcar ca în franceză (*monseigneur*), reprezintă un titlu onorific la catolici, rezervat înalților prelați – episcopi, arhiepiscopi – și în niciun caz nu este potrivit unui preot cu parohie mică. De asemenea, sintagma *sfântul ecleziast* îl duce pe cititor mai degrabă cu gândul la o carte a Vechiului Testament, eventual la un predicator. *Sfinția sa, față bisericească, cleric, paroh, preot, popă* – oricare din acești termeni s-ar fi potrivit mult mai bine în contextul dat.

Sade : – Vous me voyez, *Monsieur*, dit-elle au *saint ecclésiastique*. (p.11)

T3. – Mă vedeți, *Monseigneur*, îi spuse ea *sfântului ecleziast*. (p.20)

T4. – Uitați-vă, *părinte*, îi spuse ea *sfinției sale*. (p.15)

Din dorința de a păstra litera mai degrabă decât spiritul textului, T3 îl deformează constant, structurile *servitorul religiei și organ* făcând notă discordantă în cadrul rugăminții fierbinți adresate de Justine preotului paroh, căruia îi solicită sprijinul. Alegerea lui T4 este inspirată, metaforele *păstorul credinței și voce* a lui Dumnezeu fac aluzie la „turma” pe care preotul o păstorește, el servind drept intermediar pentru a transmite cuvântul Domnului.

Sade : Vous êtes le *Ministre de la Religion* et la religion fut toujours la vertu de mon cœur ; au nom de ce Dieu que j'adore et dont vous êtes *l'organe*, dites-moi, comme un second père, ce qu'il faut que je fasse... (p.11)

T3. Sunteți *servitorul religiei* și religia a fost mereu virtutea inimii mele ; în numele acestui Dumnezeu pe care-l ador și al cărui *organ* sunteți, spuneți-mi, ca un al doilea tată, ce trebuie să fac... (p.20)

T4. Sunteți *păstorul credinței*, iar credința a fost întotdeauna virtutea inimii mele ; în numele acestui Dumnezeu pe care îl ador și a cărui *voce* sunteți, spuneți-mi, ca un al doilea tată, ce trebuie să fac... (p.15)

3.3. Valențe creative ale traducerilor

Erotismul accentuat al textului sadian este metaforic exprimat prin eufemisme care să nu ofenseze pudoarea cititorului, fiind redat întocmai de cele trei traducătoare, niciuna neavând curajul să folosească cuvinte mai directe, mai vulgare din sfera sexului. Nu încearcă să-și facă simțită prezența, să-și pună amprenta asupra textului, să exprime ceea ce Godard (1990) numea feminismul în traducere (*womanhandling the text*). Traducerile lor sunt mai degrabă re-produceri ale originalului decât producții creative. Nici T2 (Toma Stan) nu se dovedește a fi mult mai direct și mai „colorat” în exprimare, expresia sa *a scoate pe piață*, este ceva mai vulgară decât a traducătoarelor T1, T3 și T4 (*a scoate fecioria / virginitatea la vânzare, a pune fecioria la meșat*), dar nu atât de trivială ca *a scoate la produs*, expresie pe care ar folosi-o contemporanii în această situație. Remarcăm soluția comună de evitare, de ocolire a unor expresii obscene legate de practicile sexuale, deși violențele, abuzurile și perversiunile sexuale sunt numeroase în aventurile trăite de eroină.

Odată ajunsă la coana Duvergier, Juliette este inițiată în tainele sexului, i se licitează virginitatea, este deflorată de unii – metafora bobocului de trandafir (T4) sau a deschiderii mugurului (T3), alții se mulțumesc doar cu *trandafirul* – metaforă pentru sexul femeii și implicit pentru perversiunile care nu implică penetrarea.

Sade : [...] et, dès le lendemain *ses prémices sont en vente*. En quatre mois la marchandise est successivement vendue à près de cent personnes ; *les uns se contentent de la rose*, d'autres plus délicats ou plus dépravés (car la question n'est pas résolue) veulent *épanouir le bouton qui fleurit à côté*. (p.13-14)

T1. [...] și, chiar de a doua zi, *i se scoase fecioria la vânzare*. Timp de patru luni, aceeași marfă a fost vândută, pe rând, la 80 de amatori, care au plătit-o de nouă fiecare și doar la capătul acestui aspru noviciat Juliette se văzu recunoscută ca soră într-o ascultare. (p.16)

T2. [...] și, de a doua zi, *a fost scoasă pe piață* ; în patru luni, aceeași marfă a fost vândută pe rând la optzeci de persoane, care toate au plătit-o ca nouă și doar la capătul acestui spinos noviciat Juliette a primit confirmarea ca soră cu atribuții minore. (p.7)

T3. [...] și, de a doua zi, *virginitatea îi fu scoasă la vânzare*. În patru luni, marfa fu succesiv vândută la aproape o sută de persoane ; unii se mulțumiră cu *trandafirul*, alții, mai delicați sau mai depravați (căci chestiunea nu este rezolvată), *doriră să deschidă mugurul* ce înflorea alături. (p.22)

T4. [...] și, încă de a doua zi, *fecioria i-e pusă la meșat*. În patru luni, marfa e vândută succesiv la aproape o sută de persoane ; unii se mulțumesc cu *trandafirul*, alții, mai gingași sau mai desfânați (căci problema nu și-a aflat rezolvarea), *vor să deschidă bobocul* ce-nflorește alături. (p.18-19)

De remarcat faptul că în primul roman partea metaforică a bobocului / mugurului care se deschide lipsește, de aceea T1 și T2 au cu totul altă variantă de traducere. Aceeași remarcă se referă la siluirea Justinei de către hoții din pădurea Bondy, Sade neexplicitând violențele la care eroina cade victimă, dar este mult mai direct în zugrăvirea scenelor de viol în al doilea roman, în care descrie amănunțit preferințele sexuale ale fiecăruia dintre violatori – sex oral, sex anal, tehnici masochiste.

Cele două căi de penetrare, vaginală și anală, apar în original sub forma unei metafore arhitecturale – *les péristyles de l'un et de l'autre autels de la nature* (Sade, p.34). Ele sunt redată identic de T3 (*peristilurile unuia sau altuia dintre altarele naturii*, p.39) și de T4 (*peristilurile unuia și celuilalt altar al naturii*, p.50). Sexul viguros al lui Inimă-de-fier est numit *une espèce de monstre* (Sade, p.34) – la T3 *un fel de monstru* (p.39) și la T4 *un soi de monstru* (p.50) – acționează ca un berbec de asediu (*comme un bélier jadis aux portes des villes assiégées*, Sade, p.35), virginitatea Justinei fiind implicit comparată cu o cetate asediată care refuză capitularea și de aceea este supusă unor chinuri îngrozitoare. Iar metafora porților închise despre care vorbește banditul vine să încheie acest șir de analogii implicite.

Sade : – En vérité, dit Coeur-de-fer, en balbutioant, à sa place, j'aimerais mieux *livrer les portes que de les voir ébranlées ainsi*, mais elle ne le veut pas, *nous ne manquerons point à la capitulation...* Vigoureusement... vigoureusement, Dubois.. Et *l'éclat des feux* de ce débauché, presque aussi violent que ceux de la foudre, vint s'anéantir sur *les brèches molestées sans être entrouvertes*. (p.35)

T3. – De-adevăratelea, spuse Inimă-de-fier bătăindu-se, în locul ei, mi-ar plăcea mai mult *să deschid porțile decât să le văd zguduite în acest fel*, dar ea nu vrea, *nu vom pierde capitularea...* Viguros... viguros, Dubois... Și *explozia focului* acestui dezmățat, aproape la fel de violentă ca aceea a fulgerului, *se pierdu în spărturile molestate fără a fi întredeschise*. (p.39)

T4. – Pe cinstea mea, spuse inimă-de-fier, bolborosind, de-aș fi în locul ei, aș prefera *să deschid porțile decât să le văd zdruncinate în halul ăsta*, dar ea nu vrea, *nu mai e mult până la capitulare...* Cu tărie... cu tărie, Dubois... Iar *descărcarea focurilor* acestui desfrânat, aproape la fel de violentă ca și aceea a fulgerului, *se stinse pe spărturile silnicite fără a fi fost pătrunse*. (p.50)

Momentul paroxistic al ejaculării este tot metaforic exprimat (T3. *explozia focului*; T4. *descărcarea focurilor*), tensiunea acumulată fiind comparată cu violența fulgerului, transferul de sens realizându-se atât în T3 cât și în T4 prin structuri asemănătoare. Ambele traducătoare folosesc cuvinte care exprimă ideea de brutalizare, de constrângere violentă asupra lui Justine (T3. *molestare* ; T4. *silnicie*), dar pentru verbul *entrouvrir*²⁰ fiecare reține alt sens – T3. deschiderea incompletă (*întredeschise*), iar T4. deschiderea brutală, sfâșierea, ruperea (*pătrunse*).

Invectivele și insultele sunt, în general, evitate în traducere, dar uneori, pentru a accentua nedreptatea care i se face eroinei, batjocorită de cei care ar fi trebuit să o ajute și să o răsplătească pentru binele pe care ea li l-a făcut, sunt introduse calomniile referitoare la moralitatea eroinei (*curviștină, târfă, poamă, brută, nenorocită*). De remarcat cuvântul mult mai vulgar folosit în T2 (*târfă*) față de T1 (*curviștină*), cu nuanță mai degrabă ironică, față de T3 și de T4 care nu propun niciun echivalent, deoarece originalul nu îl conține. Cât privește interjecția *bou* (variantele *boub*, folosită în general pentru a speria pe cineva, dar care poate exprima și dezgustul), poziția traducătorilor este diferită. T1 și T2 utilizează adjective depreciative, T3 o interjecție de afirmare-constatare, pe când T4 folosește o expresie eufemistică pentru femeia stricată și imorală.

Sade: – Eh bien! Thérèse²¹, me dit-il en brisant mes liens, la vertu coûte souvent bien cher, tu le vois... (p.78)

T1: – Ei bine, *curviștino*, îmi spuse, uitându-se la mine cu acel dezgust care rămâne după delirul patimilor, nu găsești că te costă scump virtutea... (p.51)

T2: – Ei bine, *târfă*, mi-a spus privind-mă, nu-i ceva cam scump plătită virtutea ? (p.47)

T3: – Ei bine! Thérèse, îmi spuse el încet, dezlegându-mă, virtutea costă adesea scump, ai văzut... (p.74)

T4: – Ei bine! Thérèse, îmi șopti el pe când mă dezlega, virtutea costă de cele mai multe ori tare scump, cum vezi prea bine... (p.114)

Sade : Alors le perfide ne se servant plus avec moi que des plus grossières épithètes : – *Bou..* me dit-il, reconnais-tu ce buisson d'où je t'ai tirée comme une bête sauvage... (p.76)

²⁰ Ouvrir en écartant ou en fendant; s'ouvrir incomplètement. (TLFI)

²¹ Justine își schimbă numele în Thérèse pentru a nu păta onoarea familiei sale.

T1. Atunci marchizul nu mai folosi față de mine decât epitetele cele mai grosolane și fără rușine: – *Brută*, îmi zise înainte ca tinerii să-l poată auzi, recunoști tufișul din care te-am scos ca pe o fiară... (p.50)

T2. Atunci marchizul, adresându-mi-se cu cele mai vulgare și oribile epitețe, mi-a spus, fără ca cei doi tineri să-l poată auzi: – *Nenorocito*, recunoști tufișul ăsta din care te-am scos ca pe un animal sălbatic... (p.45)

T3. Atunci perfidul, nemaia adresându-mi-se decât cu cele mai grosolane epitețe: – *Bun...* îmi zise el, recunoști acest tufiș din care te-am scos ca pe o fiară sălbatică... (p.73)

T4. Atunci, vicleanul, nemaifolosind în ceea ce mă privea decât cele mai grosolane epitețe: – *Poamă ce ești...*, îmi spuse el, recunoști tufișul din care te-am scos ca pe-o fiară sălbatică... (p.112)

Creativitatea traducătorilor se manifestă în special la nivel lexical, prin alegerea cuvântului care li se pare cel mai potrivit pentru ilustrarea sensului și pentru obținerea unei reacții empatice a cititorului cu eroina care trece prin atâtea încercări nefericite și care, la final, este pedepsită de divinitate pentru dorința constantă de a-și păstra virtutea și credința.

Concluzii

Traducătorul, acest mediator cultural, investit cu o funcție dublă, de lector al textului original și de scriitor al unui text nou, care să fie înțeles de publicul limbii țintă, este perfect conștient că nu transferă pur și simplu un text dintr-o limbă într-alta, ci restructurează, modelează, construiește identitatea propriei sale culturi (Cordonnier, 2002: 41). Talentul în mânăuirea limbii materne, bazat pe bogăția vocabularului, înțelegerea aluziilor culturale și găsirea celor mai potrivite strategii de transmitere a sensului, fără a se îndepărta prea mult de forma/litera originalului, reprezintă condițiile de succes ale unei traduceri. Sarcina sa este mult mai delicată decât a scriitorului, deoarece el trebuie să pătrundă în universul intim al autorului și să-l recompună în limba țintă, să fie, exact cum afirma Jacquier (1991:147), în același timp „bun cititor și bun scriitor”.

Încercând să rămână fidele sensului/spiritului romanului *Justine*, cele patru versiuni românești sunt unice în felul lor. Fiecare trădează mai mult sau mai puțin litera originalului: T4 oferă cititorului contemporan o traducere mult mai liberă din punct de vedere lexical și semantic față de T3, care urmează mult prea servil originalul, echivalentele folosite de ea fiind uneori nepotrivite pentru că sunt prea tehnice sau prea neologice, discordante față de așteptările cititorului. T1 și T2 încearcă să păstreze un anumit echilibru și să folosească un

limbaj adecvat stilului sadian, în ciuda faptului că T2 mai lasă să îi scape cuvinte din argou, câteva chiar vulgare.

Traducerea lui Sade în limba română a însemnat mult pentru cultura noastră, care, dincolo de violența sexuală și gustul pentru plăcerile vinovate, a văzut în autor un spirit liber, descătușat de prejudecăți, contestatar al falsei pudori și al moralității aristocrației, care a avut curajul să-și expună punctele de vedere anticlericale și să demaște deviațiile sexuale ale epocii în care a trăit. Valoarea de necontestat a operei sale îl situează astăzi, pe bună dreptate, în rândul scriitorilor care s-au rupt de tradiție, ignorând canoanele timpului, contribuind astfel la emanciparea literaturii și la modernizarea scriiturii.

Bibliografie:

- Ballard, Michel (2006): *La traduction: entre enrichissement et intégrité*, în Ballard Michel (dir.), *La traduction, contact de langues et de cultures* (2), Arras, Artois Presses Universités, pp.161-176.
- Berman, Antoine (1999): *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*, Paris, Seuil.
- Boiste, Pierre-Claude-Victor (1828): *Dictionnaire universel de la langue française avec le latin et les étymologies* (7-eme édition), Bruxelles, Frechet.
- Cordonnier, Jean-Louis (2002): *Aspects culturels de la traduction: quelques notions clé*, în *META XLVII*, , pp.38-50.
- Genette, Gérard (1972): *Discours du récit. Essais de méthode*, în *Figures III*, Paris, Seuil, (chapitre IV).
- Godard, Barbara (1990): *Theorizing Feminist Theory/Translation* înS. Bassnett and A. Lefevere (eds), *Translation: History and Culture*, London, Frances Pinter, pp.87-96.
- Heine, Maurice (1930): *Actualité de Sade. Lettre ouverte à M. Abel Hermant*, în *Le Surréalisme au Service de la Révolution*, no. 2, p.3.
- Ionescu, Gelu (1981): *Orișontul traducerii*, București, editura Univers.
- Jacquier, Henri (1991): *Babel, mit viu*, Cluj-Napoca, editura Dacia.
- Lungu-Badea, Georgiana (2004): *Teoria culturemelor, teoria traducerii*, Timișoara, Editura Universității de Vest.
- Simon, Jean-Paul (1983): *Énonciation et narration*, în *Communications* n°38 (*Énonciation et cinéma*), Paris, Seuil, pp 155-191.
- Suceveanu, Raoul (1993): *Cuvânt înainte*, în *Juliette sau deliciile viciului* (traducere de Henriette Perianu), București, editura FF Press, p.9-11.

Corpus

- Sade, D.A.F. de (1989 [1791]): *Justine*, Paris, Classiques Marais.
- (1990): *Justine*, traducere de Oana POPÎRDA, București, editura Doris.
- (1998): *Necazurile virtuții*, traducere de Toma STAN, București, editura ALLFA
- (2005): *Justine sau necazurile virtuții*, traducere de Diana Domnica DĂNIȘOR, Craiova, editura DDD Print.
- (2008): *Justine sau nenorocirile virtuții*, traducere de Tristana IR, București, editura Trei.